

9. BÖLÜM

Şair ve Yazarların Gözünden Âmin Alayından Falakaya Okuma Kültüründe Mahalle Mekteplerinin Yeri¹

İbrahim ÖZEN²

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde neredeyse bütün cami ve medreselerin yanı başında birer mahalle mektebi inşa edilmiştir. Genellikle taştan yapıldıkları için halk ağzında “taş mektep” diye anılan, “mahalle mektebi” ve “sıbyan mektebi” olarak da bilinen bu ilk eğitim kurumları, çocuklara İslâm dininin adap ve erkânını öğretmeyi amaç edinmiştir. Mahalle mektebine devam eden çocuklar, böylelikle Kuran-ı Kerim okumayı, yazı yazmayı, namaz kılmayı ve temel ilmihal bilgilerini küçük yaşta öğrenirler (Birinci, 2017, s.23).

Çoğunlukla bir ya da iki katlı, kubbeli ve bahçeli bir görünüme sahip olan mahalle mekteplerinde büyük bir odadan ibaret tek bir sınıf mevcuttur. Çocukların karşı tarafında hocanın sediri, önünde rahlesi vardır. Hoca'nın bir tarafında falaka, diğer tarafında deste deste değnekler ve uzunca bir sıruk bulunur. Oturduğu minderinden ulaşabileceği bir uzaklıkta da çocukların mektebe devamlarını kontrol ettiği “geldi-gitti tahtası” asılıdır. Sınıf ortamında çocuklar hocanın karşısında, evden getirdikleri minderlerin üzerinde, önlerinde de rahleleri olacak şekilde otururlar (Musahipzade Celal, 1946, s.31).

¹ Bu çalışma; Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda, Prof. Dr. Nezahat ÖZCAN danışmanlığında 2016 yılında tamamlanan “Hatıratlarda Siyasi, Sosyal ve Kültürel Hayat [1930-1950]” adlı doktora tezinden hareketle hazırlanmıştır.

² Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, i.ozen@hotmail.com.

akrabaları tarafından ciddiye alındığını, kendisine kıymet verildiğini hissettiren okula ilk adım merasimidir. Pedagojik açıdan bu merasim çocukların mektep korkularını yenmelerine, hocalarını sevmelerine, arkadaşlarıyla çabucak kaynaşmalarına yardımcı olur. Aynı zamanda, eğitim hayatlarının ilk eşiğinde okuma kültürü edinmelerine yönelik teşvik edici bir role sahiptir. Hatıralarda da görüldüğü üzere Âmin Alayı merasimleri, şair ve yazarların unutamadıkları bir gün olarak hafızalarında yer etmiştir. Kendileri için böyle bir merasim düzenlenmeyenler dahi gözlemlerini aktararak teşvik edici bu geleneği gelecek kuşaklara aktarmışlardır.

Mektebe başlama merasimi ile mektepteki ceza usulleri birbirinin zıddı uygulamalar olarak dikkat çekmiştir. Âmin Alayı merasimiyle mektebe teşvik edilen çocuk, ceza usulleri karşısında hem mektepten hem hocadan hem de okumaktan soğur hâle gelmiştir. Şair ve yazar hatıraları bu sonucu verebilecek içeriktedir; nitekim sırıktan falakaya kadar herhangi bir ceza usulüyle karşılaşanlar ilk mektep yıllarını anarken okullarından ve hocalarından şikâyet etmişlerdir. Dayağa dayalı herhangi bir cezayla karşılaşmayanlar ise mektep yıllarını özlemle anmışlar, hocalarını da hayırlı yâd etmişlerdir. Bu durum, dayakla terbiye usulünün çocukları kötü etkilediğini, aradan uzun yıllar geçse dahi onlar üzerinde unutulmayacak yaralar açtığını gösterir niteliktedir. Ceza usullerinin yanı sıra hoca portresi, mekteplerin fiziksel şartları ve müfredatları da hatıralara yansıyan diğer eleştiri mevzularıdır. Ancak bu eleştirileri tetikleyen başlıca unsur yine ceza usulüdür. Dolayısıyla mahalle mekteplerinde daha ilk adımda çocukları okula ve okumaya heveslendiren Âmin Alayı merasiminin karşısında falakaya kadar uzanan ceza usulleri yer almıştır.

KAYNAKLAR

- Adivar, H. E. (17 İkcincikanun 1941). Mektebe Nasıl Başladım: Büyük Romancı Profesör Halide Edib Anlatıyor. *Arkadaş*. 1(2), 24.
- Adivar, H. E. (2000). *Mor salkımlı ev*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Ahmet Rasim. (1987). *Falaka*. Haz. M. Sabri Koz. İstanbul: Arba Yayınları.
- Ali Kemal. (2004). *Ömrüm*. Haz.: Metin Kayahan Özgül. Ankara: Hece Yayınları.
- Alsan, Z. M. (1943). *Mustafanın romanı: memleket çocuğu*. ? : Vakit- Gazete- Matbaa-Kütüphane.
- Alus, S. M. (14 Temmuz 1939). İlahilerle mektebe başlayış. *Yeni Mecmua*, (11), 22-23;32.
- Arcan, İ. G. (21 Mart 1941). Mektebe Nasıl Başladım: Sanatkâr İ. Galib Anlatıyor. *Arkadaş*, 1 (11), 204.
- Beyatlı, Y. K. (1999). *Çocukluğum-gençliğim-siyasi ve edebi hatıralarım*. (Dördüncü Baskı). İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Beyatlı, Y. K. (28 Mart 1941). Mektebe Nasıl Başladım: Büyük Şair Yahya Kemal Beyatlı Anlatıyor. *Arkadaş*, 1(12), 224-225.

- Birinci, A. (2017). Mahalle mektebine başlama merasimi ve mekteb ilâhileri. *Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri Hatıralar-Yorumlar- Tetkikler*. Haz.: İsmail Kara-Ali Birinci. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Duru, K. N. (16 Nisan 1941). Mektebe Nasıl Başladım: Kazım Nami Duru Anlatıyor. *Arkadaş*, 1(15), 284.
- Ersoy, M. A. (2014). *Safahat*. Haz.: M. Ertuğrul Düzdağ. İstanbul: Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları.
- Felek, B. (1974). *Yaşadığımız Günler*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Güldal, F. (2017). *Elifba'dan Muallime Mahalle Mektebi*. İstanbul: Aktif Palet Yayınevi.
- Gürpınar, H. R. (Haziran 1941). Mektebe Nasıl Başladım: Büyük Romancı Hüseyin Rahmi Gürpınar Anlatıyor. *Arkadaş*, 1(17), 324.
- Koç Keskin, N. (2010). I.Abdülhamit'in Şehzadelerinin Bed'i Besmele Törenini Anlatan Enderûnlu Fâzıl'ın Sûrnâme-i Şehriyâr'ı Üzerine. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 27, 149-186.
- Kodoman, H. (23 Teşrinievvel 1940). Falakalı Mektep. *Yedigün*, 16(399), 12-13.
- Memioğlu, A. Z. (2003). İmparatorluktan Cumhuriyete İlk Öğretimimiz. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 21, 241-252.
- Muallim Naci. (2012). *Ömer'in Çocukluğu*. İstanbul: Karanfil Yayınları.
- Musahipzade Celal. (1946). *Eski İstanbul Yaşayışı*. İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Ortaç, Y. Z. (11 Nisan 1941). Mektebe Nasıl Başladım: Şair Yusuf Ziya Ortaç Anlatıyor. *Arkadaş*, 1 (14), 264.
- Ömer Seyfeddin. (2020). *Perili Köşk ve Seçme Hikâyeler*. İstanbul: Can Yayınları.
- Sedes, S. İ. (28 Şubat 1941). Mektebe Nasıl Başladım: Selami İzzet Sedes Anlatıyor. *Arkadaş*, 1(8), 144.
- Sema. S. (2017). Mektebe Başlama ve Âmin Duaları. *Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri Hatıralar-Yorumlar- Tetkikler*. Haz.: İsmail Kara-Ali Birinci. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Şentürk, H. (2018). Osmanlı Eğitim Sisteminde Sıbyan Mektepleri Hakkında Bir Değerlendirme. *Genç Kalemler*, 5, 88-91.
- Talu, E. E. (1956). *Dünden Hatıralar*. İstanbul: Yedigün Neşriyat.
- Talu, E. E. (24 Eylül 1944). Eski Mahalle Mektepleri. *Yeni Sabah*, 24 Eylül 1944, 2.
- Talu, E. E. (2005). *Geçmiş Zaman Olur Ki*. Haz.: Alaattin Karaca, Ankara: Hece Yayınları.
- Tepeyran, E. H. (1944). Ebubekir Hazım Tepeyran. *Canlı Tarihler 1*, İstanbul: Kenan Matbaası.
- Uşaklıgil, H. Z. (2014). *Kırk Yıl*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Uşaklıgil, H. Z. (Şubat 1941). Mektebe Nasıl Başladım: Halit Ziya Uşaklıgil Anlatıyor. *Arkadaş*, 1(6), 104.
- Yaşaroğlu, A. H. (14 Mart 1941). Mektebe Nasıl Başladım: Muallim Ahmet Halit Anlatıyor. *Arkadaş*, 1 (10), 184.
- Yücel, H. Â. (1990). *Geçtiğim Günlerden*. İstanbul: İletişim Yayınları.